

Några smittskyddsfrågor inom socialtjänsten och socialförsäkringen (SOU 2023:56)

Sammanfattning

Inspektionen för socialförsäkringen (ISF) har granskat utredningens förslag och bedömningar med utgångspunkt i hur de bedöms påverka rättssäkerheten och effektiviteten inom socialförsäkringsområdet. ISF begränsar därför sina synpunkter till de förslag och bedömningar som skulle kunna få konsekvenser för socialförsäkringen.

ISF ser positivt på att utredningen framhåller vikten av att ta ett samlat grepp om socialförsäkringen vid krig, krigsfara och allvarliga fredstida kriser. Vi anser i likhet med utredningen att förslag gällande förändringar av smittbärrpenningen under en pandemi måste sättas i relation till nödvändiga förändringar av andra socialförsäkringsförmåner. Som vi konstaterat i vår rapport *Smittbärrpenning i pandemins tid* (Rapport 2023:5, s. 9) blev det under pandemin tydligt att smittbärrpenning kan fylla en viktig funktion, framför allt för vissa yrkesgrupper. Men smittbärrpenning var inte den förmån som i första hand gav det ekonomiska skydd som många behövde under pandemin, även om användningen av smittbärrpenning ökade.

Med denna utgångspunkt redogör vi först i korthet för vår inställning till utredningens förslag och bedömningar. Därefter kommenterar vi en av bedömningarna och delar av konsekvensutredningen mer utförligt.

ISF:s inställning till förslagen och bedömningarna i korthet

ISF delar bedömningarna i avsnitt 9.1–9.3. ISF delar några av bedömningarna i 9.4, men kan varken dela eller inte dela övriga bedömningar i avsnittet. ISF har i övrigt inga synpunkter på utredningens förslag och bedömningar.

ISF:s mer utförliga inställning till en av bedömningarna och delar av konsekvensutredningen

9.4 Bedömningar av hur handläggningen av smittbärappenning kan utvecklas

ISF delar bedömningen att *vid en pandemi bör det inte ställas samma krav på intyg m.m. som i en normalsituation vid handläggningen av ärenden om smittbärappenning om situationen kräver det. Undantag från krav på intyg kan dessutom även omfatta andra socialförsäkringsförmåner.*

ISF kan varken dela eller inte dela bedömningen att *den förordning som utarbetades under covid-19-pandemin och som medgav undantag från kravet på att inkomma med ett intyg bedöms ha fungerat väl och ha tjänat sitt syfte i den givna situationen. Lösningen kan, ur ett kortsiktigt perspektiv, även användas vid en framtida pandemi.*

ISF delar bedömningen att *förorda andra lösningar som kräver en helhetsöversyn av socialförsäkringen i kris och krig men även av smittskyddslagens bestämmelser om förhållningsregler.*

ISF anser att det är rimligt att det vid en pandemi inte bör ställas samma krav på intyg med mera som i en normalsituation vid handläggningen av ärenden om smittbärappenning, om situationen kräver det.

Men ISF anser att utredningens bedömning att den förordning som utarbetades under covid-19-pandemin, och som medgav undantag från kravet på att inkomma med intyg, har fungerat väl och att lösningen ur ett kortsiktigt perspektiv kan användas vid en framtida pandemi inte är tillräckligt underbyggd. Bedömningen utgår ifrån att en sådan pandemi liknar covid-19, vilket inte är givet. Behovet av ett undantag från kravet på att ge in intyg påverkas av vilken typ av smitta det rör sig om, eftersom en förutsättning för att få smittbärappenning är att den sökande är eller kan antas vara smittad men inte har nedsatt arbetsförmåga.

Förordningen kan anses ha tjänat sitt syfte i den givna situationen såtillvida att ansökningsförfarandet förenklades och att Försäkringskassans handläggningstider hölls nere. ISF har tidigare bedömt att åtgärderna som vidtogs under pandemin förenklade hanteringen av socialförsäkringsförmåner, och att det kan ha varit nödvändigt under de förutsättningar som rådde (ISF, *Smittbärappenning i pandemins tid*, Rapport 2023:5, s. 103). Men det är inte klarlagt i vilken utsträckning undantaget från kravet på att inkomma med intyg bidrog till att avlasta hälso- och sjukvården. Någon fullständig analys av om, och i så fall i vilken utsträckning, anpassningen av regelverket för smittbärappenning bidrog till att smittspridningen begränsades har inte heller gjorts. Vidare har det inte

gjorts någon utvärdering av om förmånen utgavs på ett träffsäkert och materiellt korrekt sätt under de perioder som undantag från kravet på att ge in intyg gällde. För att göra en sådan utvärdering skulle det exempelvis behövas information om de personer som fick smittbärrpenning under de perioder som undantag från kravet på att ge in intyg gällde hade fått individuella förhållningsregler enligt smittskyddslagens bestämmelser. Av Försäkringskassans kvalitetsanalys för smittbärrersättning 2023 (FK 2023/033524) framgår att den automatiserade handläggningen som användes under en begränsad tid under pandemin hade en bristande it-funktionalitet som medförde risk för dubbelutbetalningar. Det framgår också att förmånen saknar kontrollstruktur. Resultatet från Försäkringskassans internrevisions granskning av förmånen, med syfte att bedöma den interna styrningen och kontrollen gällande hanteringen av smittbärrersättning under pandemin, har ännu inte presenterats.

ISF anser sammanfattningsvis att det framstår som tveksamt att utifrån nu tillgängligt kunskapsunderlag om hur den förordning som medgav undantag från kravet på intyg fungerade förorda att samma lösning kan användas vid en framtida pandemi.

10.3 Konsekvensutredning gällande bedömningar om smittbärrpenningen

Utredningen lämnar inga förslag i form av författningsändringar som för med sig ekonomiska konsekvenser för samhället eller Försäkringskassan. ISF har valt att kommentera delar av konsekvensutredningen med utgångspunkt i att utredningen ändå beskriver vad som kan driva kostnader vid en ny pandemi.

ISF instämmer i utredningens beskrivning av de faktorer som påverkar behovet av smittbärrpenning och slutsatsen att det därför är svårt att förutse vilka kostnader för förmånen som kan uppstå vid en pandemi (s. 262). Det som avgör kostnaderna för smittbärrpenning är självklart förekomsten av smittsamma sjukdomar, men också utformningen och tillämpningen av bestämmelserna liksom vårdens kapacitet. Om exempelvis intygskravet för smittbärrpenning hade lämnats oförändrat under covid-19-pandemin hade kostnaderna för förmånen förmodligen blivit lägre. Om vården i händelse av en framtida pandemi har en mer utbyggd kapacitet att smittspåra, provta och utfärda intyg kan kostnaderna för smittbärrpenning bli höga utan att bestämmelserna i sig ändras. Även eventuella ändringar i andra förmåner påverkar behovet av smittbärrpenning (till exempel lättnader inom sjuklön och sjukpenning). Vid en pandemi kommer utgifterna för socialförsäkringen att öka, men det är som utredningen skriver svårt att förutse kostnaderna, framför allt om tillfälliga regelförändringar införs i en eller flera socialförsäkringsförmåner. Vi anser därför i likhet med utredningen att det är angeläget att i sammanhanget ta ett samlat grepp om socialförsäkringen.

Vi anser att underlaget för att hävda att undantagsbestämmelserna och tillämpningen av dessa inte lett till en ökning av materiellt inkorrekta beslut framstår som bristfälligt, om bedömningen görs i förhållande till de grundläggande förmånsvillkoren. Utredningen hänvisar till Försäkringskassans årsredovisning för 2022 där det framgår att antalet upptäckta felaktiga utbetalningar uppgick till 1 016 och andelen upptäckta felaktiga utbetalningar för förmånen anges till 0,9 procent. Det framgår inte hur många ärenden som kontrollerats, eller om de kontrollerats i förhållande till förmånsvillkoren i 46 kap. 5 § socialförsäkringsbalken. Vi anser därför att det i nuläget saknas tillräckligt underlag för utredningens bedömning i avsnitt 10.3.4 att de förenklade handlägningsrutiner och förändrade krav på intyg som förelåg under pandemin inte har lett till en minskad rättssäkerhet.

Detta yttrande har beslutats av generaldirektören Eva-Lo Ighe. Utredaren Annika Augot har varit föredragande. I beredningen har också utredaren Cecilia Oldertz deltagit. Vid den slutliga handläggningen har chefsjuristen Anna Samuelsson, enhetscheferna Dan Ljungberg, Elin Sundberg, Måns Nerman och Sofie Cedstrand deltagit.

Eva-Lo Ighe

Annika Augot